

Pezsgő, szivar és egy rostélyos a Csigában

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

Egressy Gábor, a reformkor ünnepezt színésze 1848 júliusában ebédre hívta barátait, Vörösmarty Mihályt, Petőfi Sándort és Bajza Józsefet. „Milyen nagy volt a meglepetés – idézte fel később Egressy –, mikor az asztalon minden vendég a legkedvesebb ételét találja! Petőfi előtt egy nagy tálban paprikás csirke volt, Vörösmarty előtt pompás adag marhasült párolgott, Bajza tányérján pedig látnyi magasan volt feltornyozva a különböző pompás gyümölcs.” Nem tudjuk, hol esett meg a vidám ebéd, de nagy valószínűséggel a színészek és írók régi törzshelyéről, a pesti Csiga vendéglőről lehetett szó, ahol a forradalmi napokban központi szerepet játszó Ellenzéki Kör is működött. A vendéglő olcsó és finom fogásairól volt híres, specialitásai között szerepelt az ekkor már általánosan elterjedt paprikás csirke és a marharostélyos is. A magyar kultúrtörténet első vegetáriánus szereplője, az ez idő tájt a Nemzeti Színház igazgatójaként is tevékenykedő Bajza József pedig a nyár derekán számos gyümölcsből válogathatott. Az irodalmi gasztrocsata győztese végül ő lett: Vörösmarty „csak félig ette meg marhasültjét, Petőfi majdnem rosszul lett a temérdek paprikás csirkétől és a társaság multságára Bajza megette az utolsó szem barackot is”.

A lakoma résztvevői közül egyedül Petőfi képviselte a húszas éveikben járó márciusi ifjakat, Egressy 40, Bajza 44, Vörösmarty pedig 48 éves volt. A két nemzedék pesti írói ugyanazokban az éttermekben és kávéházakban étkeztek, gasztronómiai ízlésükön mégis meglátszanak a generációs különbségek. Petőfi nemcsak az irodalmi és politikai forradalomnak volt mindenestül a gyermeke, hanem a kor paprikás szaftban úszó gasztroforradalmának is. Vörösmarty jó barátja, Fáy András író még a kolbász paprikázását sem nézte jó szemmel, a *Szózat* költőjének pedig ugyanazok voltak a kedvenc ételei, mint száz évvel korábbi elődeinek: a töltött káposzta és a marhahús. Vörösmarty esetében persze hozzá kell tennünk, hogy élete legnagyobb részében agglagényként élt, és a házi koszt helyett olcsó vendéglői ételekhez szokott. Szenvedélyeit jól jellemzi az a két, alapvető fontosságú új szó, amelyet neki köszönhet a hálás utókor: ő alkotta meg a fröccs és a szivar szavakat.

A fröccs eredetét többen is leírták. 1842. október 5-én Fáy András a Vörösmartytól vásárolt főt pincéjébe hívta szüretre néhány barátját. Köztük volt Jedlik

Ányos fizikus, a dinamó feltalálója is. Jedlik szerette a bort, de könnyen a fejébe szállt, ezért elhozta magával találmányát, a szén-dioxiddal dúsított palackba zárt vizet. A vállalkozó szellemű Vörösmarty volt az első, aki a társaságból kipróbálta a szűrős vízzel hígított bort. A feljegyzések szerint klasszikus, fele-fele arányú kisfröccs volt. „Íme a spritzer” – mutatta be találmányát Jedlik. Vörösmartynak már az első korty után ízlett, de azonnal átkeresztelte a németes hangzású italt. Magyarosabb, ha fröccs a neve, mondta. Még ott, a szüreten megírta a fröccsöt köszöntő első verset, a *Fóti dalt*: „Fölfelé megy a borban a gyöngy; / Jól teszi. / Tőle senki e jogát el / Nem veszi.”

Vörösmarty Mihályt terített asztal mellett mindig sokkal jobban foglalkoztatta, mi kerül a poharába, mint a tányérjára. „Épületes beszédeiből sok jót és szépet tanulgattunk poharazás közben – írta róla Vahot Imre lapszerkesztő, majd hozzátette: –, mert mi tagadás, a mi Mihály bátyánk szerette a jó borocskát.” Ez a szeretet nemcsak a Csokonaiéihoz hasonló tréfás bordalok írására ihlette Vörösmartyt, hanem filozofikusan mély értelmű költeményekre is. Búskomorságra, azaz depresszióra hajlamos alkata a mámorban a reményvesztettség ellenszerét is látta. „S ha bánat és bor / Agyadban frigyre lép / S lassanként földerül / Az életpuszta kép” – fogalmazott *Keserű pohár* című versében. Mikor jobb kedvre derült, nemcsak legújabb verseivel, hanem énekszóval is szívesen szórakoztatta asztaltársaságát. Ennek barátai is sokkal jobban örültek, mint amikor saját borával vagy maga készítette pezsgővel kedveskedett nekik. Borosgazdaként ugyanis messze nem bizonyult halhatatlan alkotónak.

„Meglátogattam még egyszer Vörösmartyt, kit – mint örökké – bormanipuláció közt találtam” – írta némi iróniával naplójába a pályatárs, Kemény Zsigmond. A költő rendkívül büszke volt borászati tudományára, és az eredménnyel gyakorta kínálgatta önfeláldozó barátait. Pezsgője minőségéről azért saját magának is lehettek sejtései: „Igen felséges pezsgőt tudok csinálni: olcsót és ami fő, nem ártalmasat.” Ahol szőlőt művelnek, ott többnyire a dohány is megterem; ez a költő fóti birtokán sem volt másképp. Vörösmarty nemcsak fogyasztotta, hanem – maga termelte dohányból – gyártotta is a szívnyalót. A szivarozással az angliai útjairól hazatérő Széchenyi ismertette meg a korábban pipázó költőt, aki tüstént nevet is adott a barna rudacskáknak. Barátai szerint a Vörösmarty-féle szivar kifejezetten pocsék volt, de büszke volt rá, ezért vendégei mindig elszívtak nála egy-egy torokkaparó mintapéldányt. Később az ő tiszteletére nevezték el hőséről a magyar szivarmárkát Csongornak.

Hasonló megtiszteltetés konyhai fogásokkal kapcsolatban nem jutott neki, igaz, műveiben sem játszanak komoly szerepet az ételek. Verseiben a bor mellett többnyire a kenyér jelképezi az egyszerű boldogságot: „Ki hoz nekem bort eleget, / Piros lánytól hókenyeret? / Puha kenyér eledelem, / Szomjam ellen

„Enni csak kell az embernek” – Vörösmarty agglegényként vendéglői koszthoz szokott

„Fölfelé megy a borban a gyöngy” – a fröccs születése a fóti szüreten

borral tele” – szól egyik népies dala. A borivással ellentétben az evés mint örömförrás nem jelenik meg műveiben. A *Csongor és Tünde* nagyevő Balgája egy alantas, zsigeri ösztönöknek engedő komikus alak, aki így udvarol a könnyűvérű Ledérnek: „Szólj, parancsolj, mit tegyek. / A világot, mint darab húst, / Érted fölfalom, ha kell.”

Vörösmarty már pesti gimnazista korában maga kereste meg az ennivalóra fordítható pénzt, az evés számára szó szerint kenyérkereseti kérdés is volt. Mivel kései nősüléséig nem is nagyon volt, aki főzzön rá, rendszerint vendéglőkben evett. Ebben az időszakban már volt miből választania, a reformkor idején valószínűleg gasztronómiai boom zajlott Pesten. A gombamód szaporodó fogadók, kávéházak, éttermek és kertvendéglők táplálták a nagyvárosba költözők tömegeit, akiknek olcsón bérelt lakásaikban rendes konyha sem mindig akadt. Az irodalmi élet meghatározó alakjává váló Vörösmartyt gyakran látták vendégül módosabb barátai, de a mindennapokban továbbra is fizető helyen étkezett. Ezek közül többnek ismerjük a nevét is: a budai Szarvas étterem, a zugligeti Csillag kertvendéglő vagy a pesti Lamacs sörház voltak kedvenc helyei, ahol nem túl drága ételek mellett társaságot is talált. „Szüksége lőn – írta róla Gyulai Pál –,

hogy vacsoráját vidám baráti körben töltse, s hol költhette volna vidámabban, mint régibb és ifjabb író társai és őszinte tisztelői körében.” Igazi törzshelyét, a Csiga vendéglőt akkor találta meg, amikor kinőtték a korábbi helyszíneket.

A Csiga a mai Váci utca és Irányi utca találkozásánál, az egykori Sebestyén téren helyezkedett el. Eredetileg a Nemzeti Színház színészeinek volt a találkozóhelye, éppen ezért szokott ide a színikritikusként is tevékenykedő Vörösmarty. A közeli megyeháza és városháza jurátusai, akik a reformkor értelmiségi bázisát is jelentették, szintén itt gyülekeztek. Az 1830–40-es évek elejére a Csiga lett az, ami a következő generációnak a Pilvax: az irodalmi és politikai eszmék legfontosabb elosztóhelye. Nem újmódi kávéház, nem is divatos étterem, hanem egyszerű kocsmavendéglő volt, ahol azonban jól lehetett enni. A Csigában még egy kispénzű költő is megengedhetett magának egy többfogásos menüt. Jellemző adat: egy vacsora 18 krajcárba került, míg egy jobb – tehát nem Vörösmarty által sodort – szivarért 60 krajcárt is elkértek. Bár a cégtáblán két csiga rágott leveleket, Krizics úr, az öreg, tagbaszakadt kocsmáros becsületes, tápláló étellel tartotta jól vendégeit. Amikor gyanús tisztaságú flanelingében és elnyűtt, zöld bársonysapkájában kiszolgálták őket, minden bizonnyal fogalma sem volt róla, hogy pár évtized múlva az asztaltársaság tagjairól – Vörösmartyról, Fáyról, Bajzáról, Döbrenteiről, Toldyról, Czuczorról vagy Garayról – nevezik el a város fontos közterületeit.

A Csiga Vörösmarty körül gyülekező törzsközönségéből nőtt ki 1837-ben a Nemzeti Kör, majd tíz évvel később az Ellenzéki Kör. Nemcsak növekvő létszámuk

Rostélyos pecsenye befojtva

(Czifray István 1840-es szakácskönyve szerint)

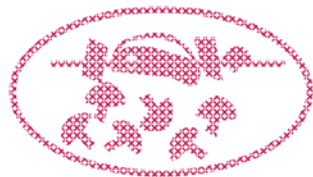
Tégy serpenyőbe egynéhány szelet szalonnát vagy egy kis zsírt, adj hozzá egy kis zöld petrezselymet, egy kis fej fokhagymát, kevés citromhéjat, mind jól összeaprítva, s egy egész borsot; mosd ki jól a rostélyos pecsenyét, veregesd és sózd meg s tedd a serpenyőbe, melyet befedvén, fojtsd be lassan; önts hozzá több ízben egy kanál levest, hogy csak egy kis mártás maradjon; szűrd le azután zsíriját, önts reá még egy kis levest, kevés ecetet s egy pár kanál tejfelt; főzd el jól; a mártás kevés és sűrű legyen. Egy font (56 deka) rostélyos pecsenyére két kicsiny fej vöröshagymát, egy nagyobb csomó zöld petrezselymet s egy fej fokhagymát vehetsz.

indokolta, hogy a vendéglő felső szintjét teljes egészében bérbe adja nekik Kri-zics úr, hanem a túl kíváncsi fülek jelenléte is. A titkosrendőrséghez névtelen följelentés is érkezett az „éjszakánként a Csigánál dorbézoló és pártoskodás terveit készítő” írók és társaságuk ellen. A kifinomult műveltség hívei pedig a jó ízlés nevében kárhoztatták őket, amiért irodalmi szalonok helyett egy füstös kocsmában gyülekeznek. Vörösmartyék azonban ragaszkodtak a helyhez, ahol kötöttségek nélkül lehettek egymás között, ráadásul a szájuk ízének való ételeket ehatték. „Aki nem hiszi el, hogy akkor az egész országban a Csigánál volt a legjobb konyha, az nem élvezte ifjúságát” – írta a társaság egyik fiatal tagja, Degré Alajos, aki szerint a vendéglő specialitása, az ürühús a legdrágább éttermek kifinomult fogásaival is felvette a versenyt. Degré a fűszerezésnek tudta be a konyha sikerét, mások a nagy adagoknak. Mindenesetre a Csiga fokhagymás rostélyosa nemcsak Vörösmarty Mihálynak tartozott a kedvencei közé.

Marhahús módisan

(Czifray István 1840-es szakácskönyve szerint)

Véggy egy szép darab csont nélkül való húst, spékeld meg kis ujjnyi hosszúságú és vastagságú sódarra és szalonnával; apríts előre zöld petrezselymet, mo-gyoró hagymát s csiperkegombát, adj hozzá sót, borsot, keverd mind össze és forgasd meg benne a szalonna és sódar darabokat, s úgy spékeld meg a húst velek. Rakj a rézlábas aljára széles szeletekre vágott szalonnát, veres hagymát és sárga répát, tedd reá a húst, fedd be jól, s fojtsd be négy óráig gyenge tűzön, forgasd meg gyakran, hogy meg ne égjen, önts azután reá egy kis pohár fehér bort s ugyanannyi jó levest, s fojtsd lassan, míg a hús eléggé meg nem puhul, szedd le a zsírlját, — s készen van. Ezt hidegen is feladhatod az asztalra.

A költő a marhahús mellett a töltött káposztát is sokra becsülte, és ha módja nyílt rá, vadételeket is előszeretettel fogyasztott. Ízlése tehát meglehetősen régimódi volt, a gasztronómiai újdonságok közül leginkább a „hideg nyilatot”, azaz a fagylaltot kedvelte. Vadászni is szívesen járt, de hogy ebben is éppannyira volt sikeres, mint a borázkodásban, azt egy Deák Ferenc által aláírt tréfás diploma igazolja. „Ezennel bizonyítom, hogy T. Vörösmarty Mihály úr, ki egyéb-iránt sokkal jelesebb költő, mint vadász, e máj napon Tét és Apagy között kilenc lövésre egy szalonkát lőtt.” Persze a vadászat is inkább társasági alkalmat je-

lentett a költő számára, akárcsak a rendszeres hétvégi kirándulások vagy a fóti boros-fröccsös vacsorák.

Nem sokat változtatott szokásain azután sem, hogy 43 éves korában feleségül vette Bajza Józsefné húgát, Csajághy Laurát. Legalábbis erről tanúskodik egy esküvőjük évében feleségéhez írott levele, amit egy barátaival eltöltött hétvégéről küldött haza. „Jó társaságban, a legszebb időben egy igen jó napot töltöttem. (...) Mennyei este volt! De a vadászat! Sajnálod szegény férjedet, semmit sem lőtt; de ez neked nem baj; mert téged éppen úgy szeret, mintha legjobban vadászott volna. Szalonka elég volt; de oly szilaj, mint te egykoron voltál: egy sem akart illetőleg bevárni. (...) Küldök Lajos által sült halat, de nem kicsit, hanem jókorát, s nem is egyet, hanem kettőt.” A levél utóiratában még arra is megkéri ifjú feleségét, hogy öt darab szivart küldjön utána.

„Enni csak kell az embernek; / S inni hogyne kéne, ahol / Oly dicső borok teremnek; / Csakhogy aztán, / Majd ha ember kell a gátra, / Korhely-gyáván / Ne maradjon senki hátra” – írta a reformkor zenitjén Vörösmarty, mintha csak megérezte volna, hogy a nyüzsgő társasági életnek és az optimista közhangulatnak egyszer csak vége szakad. A levert szabadságharc után már csak nagyritkán tűnt fel régi törzshelyein, bár a borfogyasztást ezután sem mérsékelte. Utolsó versének, a *Vén cigánynak* narrátora már nem dúsan terített asztal mellett húzatja a nótát, hanem „kenyéren és vizen” él, a bort pedig rideg kupából issza. Amikor ezt írta, a Csiga vendéglőt is bezárták már, s csak sok év múlva, jóval Vörösmarty halála után nyitotta meg újra kapuit, hogy aztán rövid másodvirágzás után, 1897-ben a környék házaival együtt ezt az épületet is lebontsák.